

Carmen Pérez Ramírez,
Llicenciada en Psicologia i Educació física,
Professora de Didàctica de l'Expressió Corporal, a
l'EUPF-EGB.

EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE L'EDUCACIÓ FÍSICA

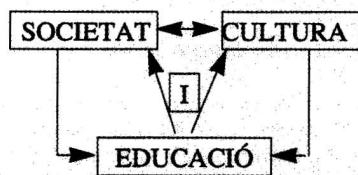
Resum

Aquest article mostra l'evolució i el desenvolupament de l'educació física. Es destaquen les influències pedagògica, mèdica i militar de cada moment històric, i alhora les interrelacions entre les successives institucions per arribar als principals corrents de l'actualitat.

Paraules clau: història, activitat física, educació física, escoles de gimnàstica, esport.

Introducció

Es pretén un acostament a la perspectiva històrica, a algunes de les seves fites més significatives, per tal de fonamentar, des d'aquesta visió, l'essència permanent de l'educació física. Com és lògic, en cada moment històric l'educació de l'individu es produeix en funció del context social i cultural en el qual s'inscriu.

D'aquesta manera, no només l'individu, sinó el mateix sentit de l'educació s'ha d'inscriure en el context socio-cultural i tenir en compte la dinàmica que s'estableix en les relacions individu-societat-cultura.

Grècia

En plantejar-se un breu i ràpid recorregut per la història de l'educació física a través dels temps, hem de començar, per força i com en tants altres aspectes, per la civilització grega. Es tracta, efectivament, de la primera cultura coneguda que es planteja el fet físic com un element educatiu, com un aspecte important de la formació integral de l'individu i, també, com un repete lúdic i competitiu. Pel relativament poc que sabem sobre les civilitzacions anteriors, algunes de les quals van ser molt brillants i importants, aquests aspectes esmentats falten. Fa la impressió que fins arribar als grecs, el cos només serveix a l'home com un instrument bàsic de producció i reproducció. En efecte, ni els textos literaris de les cultures mesopotàmiques ni l'abundant material figuratiu de l'art egipci ens deixen entreveure una actitud davant del cos com la que veurem entre els grecs. La força física, en aquestes societats d'elevat índex d'esclavitud, és objecte de l'apropiació i l'explotació de les classes dominants, tenint en compte que l'home és el principal instrument de producció en societats de desenvolupament tecnològic molt escàs.

Tanmateix, en la societat grega clàssica existeix ja un ideal d'educació del cos que conforma una part substancial de la *paideia*, concepte molt desenvolupat ja en el teatre grec del segle V, especialment en Esquil. La *paideia* grega, arrel de la qual arranquen tantes paraules nostres relacionades amb l'educació, és l'ideal global de formació de l'individu, el sistema pel qual es pot arribar a assolir un equilibri estable entre la formació intel·lectual i la física i orgànica i que, més enda-

vant, el món romà, en aquesta actitud vulgaritzadora i simplificadora, resumirà en el cèlebre aforisme *mens sana in corpore sano*. Cap altra obra històrica ha aprofundit amb més agudeses en l'anàlisi del significat global de la *paideia* grega com el transcendent llibre de Werner Jaeger, *Paideia*, publicat en primera edició cap a la dècada dels quaranta i reeditat diverses vegades.

Però pensem que molt abans que els grecs haguessin arribat a una concepció educativa i formativa de la cura del cos a través de l'exercici físic, havia existit una praxi dilatadíssima com a element de presa de consciència col·lectiva de societats afins, amb consciència de comunitat històrica primigènia, però disgregades en la pràctica econòmica i política que significava el sistema de la polis, de la ciutat-estat, com a forma bàsica de l'organització dels grecs des de les èpoques més primitives. Les Olimpíades, de les quals tenim coneixement històric des de principi del segle VIII a.C. —per tant, en plena època arcaica— havien constituït quasi l'únic vehicle d'unificació de les diverses *poleis* —repeteix, sabedores de la seva comunitat cultural, però separades políticament—. L'Olimpíada significava un magne festival panhel·lènic, en el qual competien els campions de les principals *poleis*, que, per uns dies, se sentien tots grecs. L'element lúdico-competitiu, d'acord amb el que sabem per les informacions posteriors procedents de l'època clàssica, estava ja present en elles, tot i que es barrejava amb forts residus màgico-religiosos, segons els quals, el guanyador era, en certa manera, l'elegit dels déus, el depositari d'un carisma especial atorgat per les divinitats de la comunitat. Pen-

sem, finalment, en la importància que assoliren aquestes olimpíades panhel·lèniques, que van arribar a convertir-se en el principal instrument de datació cronològica en la història dels diferents pobles hel·lènics.

Una altra línia d'anàlisi fonamental per a la comprensió de la concepció que tenien els grecs del cos humà és la que prové del corrent científic jònic, sorgit de les colònies gregues de la costa d'Àsia Menor, en les quals es van registrar les primeres manifestacions d'un pensament autènticament científic. Els inicis d'uns coneixements seriosos de física es van veure aviat acompanyats d'una medicina seriosa i important, que arribava molt més enllà en els seus plantejaments científics d'observació anatòmica del que havia fet la medicina egípcia. La medicina grega jònica se centra en el famós Hipòcrates, personatge la identitat del qual és difícilment reconeixible, però que segurament va viure al segle V a.C. La seva obra es condensa en el famós *Corpus Hipocraticum*, col·lecció d'escrits que, amb tota seguretat, signifiquen una compilació de treballs anteriors de diverses escoles. Els principis de la medicina hipocràtica van tenir vigència durant tota l'antiguitat i van passar a l'Edat Mitjana, on van ser també la base de la medicina tant occidental com del món àrab. En l'escola hipocràtica, l'exercici físic era un element fonamental, tan important com la dieta, tant per a l'activitat terapèutica com per al que anomenaríem amb llenguatge modern "medicina preventiva".

Aquests diferents components van confluïr al segle V a.C., el gran segle clàssic grec per excel·lència, i van contribuir a formar aquest ideal educatiu del cos, aquest component bàsic de la *paideia* grega. El jove grec exercitava el seu cos tant com el seu esperit en la recerca de l'ideal conformador de la seva personalitat, assolir l'*arethé*, la *virtus* llatina que, en les seves connotacions semàntiques, no és homologable a la nostra virtut, ja que el com-

ponent de valor personal hi té més importància. L'home ha de trobar la *sophrosyne*, l'equilibri, a través de la recerca de la bellesa (*kalos*) i de la bondat moral (*agathos*) i en aquesta recerca de la *kalokagathia*, l'educació del cos té tanta importància com la de l'esperit.

Tanmateix, els dos primers grans filòsofs grecs de l'època clàssica no van dur a la pràctica aquest ideal educatiu. Tant Sòcrates com el seu deixeble Plató tot i que admetien teòricament la importància de l'educació corporal en la pràctica i en les seves experiències educatives concretes van donar més importància a la formació filosòfica i teòrica. Sòcrates, com se sap, no va deixar res escrit, però coneixem les seves idees pedagògiques a través de Plató i Xenofont. Com a hereu últim dels cínics, la seva actitud d'asceti personal l'allunyava de qualsevol vel·leïtat de culte al cos. Plató, per part seva, que va normalitzar l'experiència educativa del seu mestre en la famosa *Acadèmia*, deixa alguns textos clàssics, sobretot a la *República*, en que es veu clarament la seva aposta preferent per l'educació intel·lectual i moral del jove enfront de la corporal.

Va ser Aristòtil, en això com en tantes altres coses, qui va saber dur al seu punt just aquest ideal educatiu en formació. Aristòtil, efectivament, no es va limitar a l'estudi de l'especulació filosòfica, sinó que també va tractar l'estudi de la física, la retòrica i l'estètica. Aquest geni, original però també compilador, transmet a la posterioritat hel·lenístic-romana aquesta visió d'equilibri sintètic que emana de tot el pensament grec. Amb ell —segons Jaeger— el concepte de *paideia* clàssic està definitivament format i madur. Per a ell, en la formació del jove és importantíssim l'exercici físic, dirigit pel *paidotriba*, com a complement a la seva formació intel·lectual. Rebutja un excés de treball del cos, que només es justifica en l'atleta professional, idea que està lluny del de jove grec mitjà. El cultiu del cos mitjançant la gimnàstica està

en profunda relació amb la medicina, ja que també contribueix al benestar general de l'individu. Tanmateix, seria exagerat veure en el seu pensament una valoració excessiva de la formació física. En la mateixa línia racionalista dels seus predecessors, la formació de l'esperit és sempre prioritària. Solament la defensa de la *polis*, de la pàtria, a través de la guerra justifica la preeminència corporal. I en un filòsof com Aristòtil no seria raonable buscar una exaltació del fenomen bèl·lic, malgrat la seva admiració per Filip i del seu paper d'educador i preceptor del gran Alexandre.

Roma

El món romà barreja valors estrictament autòctons amb d'altres rebuts a través del seu contagi del món grec, en la versió que normalment designem com hel·lenisme. El món romà arcaic és un medi d'agricultors i pastors guerrers, que a poc a poc van imposant la seva hegemonia sobre les diferents tribus del Laci i de la resta d'Itàlia. El seu encontre amb una civilització superior com la greco-hel·lenística, iniciada segles abans però completada al segle II a.C., configurarà el panorama global dels valors romans que, en molts aspectes, es presenten com una versió vulgaritzada i simplificada dels grecs.

No va existir entre els romans un acord sobre el paper que el cos i la seva educació havien de desenvolupar. Evidentment, la imatge del romà primitiu que ens transmet sobretot Tit Livi és la d'un rude i bel·licós pastor-agricultor, bon guerriller per necessitat i que encarna els valors que el llatí clàssic resumirà amb el terme de *virtus*, que, com fàcilment es pot observar, es refereix a les qualitats específicament masculines i, en especial, les relacionades amb el valor físic.

El món romà, com abans s'indicava, es va anar contaminant d'influències hel·lenístiques. Des del segle I a.C., el romà culte no podia ignorar la llen-

gua grega. Els elements culturals específicament itàlics van anar quedant desterrats. La influència filosòfica de l'estoïcisme, hegemònica des del final de la República i gran part de l'Imperi, i que va tenir en Sèneca un dels seu més il·lustres representants, va fer créixer la descurança dels valors físics i corporals que més endavant recolliria el cristianisme i s'incorporaria a la ideologia predominant al món medieval.

Tanmateix, el món romà, a causa de la seva actitud imperialista constant, que obligava l'Estat a tenir cura de forma preferent de l'entrenament militar, va fer créixer la importància dels valors físics en el soldat professional, autèntic "atleta armat". Per tant, aquesta dimensió de la gimnàstica militar va ser una herència fonamental de la civilització romana. També ho fou el que podríem qualificar de "gimnàstica professional" dels jocs. Si les Olimpíades, amb la seva significació espiritual i panhel·lènica, van ser un llegat específicament grec, els jocs de circ, els *ludi*, van ser una herència romana i itàlica.

Entre totes dues manifestacions hi ha diferències evidents. Els *ludi* romans, cosa que no passa amb les Olimpíades, ens han deixat la memòria històrica de pràctiques de professionals, generalment esclaus o mig esclaus, en aquesta curiosa forma de casta que representa el gladiador. Però, el precedent antic d'aquests jocs va ser, ses dubte, com encara es pot albirar en l'època clàssica, en un sentit religiós de commemoració, de greuge a determinades divinitats. El terme llatí *votivi* que sol acompanyar el substantiu *ludi* demostra clarament aquest sentit religiós primigeni que, en gran part, van perdre en l'imperi, quan el populatxo de les grans ciutats de l'Imperi, però sobretot el de Roma, s'alimentava d'aquest *panem et circenses* que resa l'aforisme consagrat.

Tampoc hem d'oblidar, en aquest sucint repàs sobre la concepció del cos a Roma, la importància que va tenir la

recepció de les idees mèdiques gregues. Galè, grec de Pèrgam però que va desenvolupar gran part de la seva activitat professional com a metge a la Roma dels Antonins (va ser qui va rebre i transmetre a la posterioritat les idees mèdiques hipocràtiques i, en general, de tot el món grec. El binomi Hipòcrates-Galè, tot i que separats en el temps, va quedar com a expressió simbòlica de la gran medicina antiga. Sabem que Galè va prestar serveis mèdics i científics entre gladiadors, fet que li donà l'oportunitat d'estudiar determinats tipus de ferides produïdes en els jocs. Com molt abans Hipòcrates, es va preocupar pel valor de la gimnàstica com a element de millora de la salut de l'organisme. Considerava la gimnàstica com "la forma d'exercici físic que arriba a produir fatiga" (Ullmann, 1977). Per tant, hi va haver en aquest genial metge greco-romà un interès tant per la gimnàstica que podríem anomenar mèdica com per l'esportiva professional dels especialistes o gladiadors.

El món medieval

El component ideològic bàsic de la que, una mica abusivament, podríem anomenar "civilització medieval", procedeix, sense dubte de l'aportació del cristianisme. Si en el món antic no es va produir cap predomini absolut d'un corrent de pensament filosòfic o religiós, sinó més aviat la pacífica coexistència de múltiples doctrines, l'Edat Mitjana es va caracteritzar, almenys a partir d'un moment determinat, pel monopoli absolut dels valors ètico-morals del cristianisme. La ideologia procedent de la religió cristiana es va convertir en l'únic marc de referència col·lectiu vàlid, en el vehicle d'expressió i d'identitat que tot el món comprenia i sentia.

A la patrística primitiva, tant grega com llatina, en certa manera hereva de l'estoïcisme, va desaparèixer des del primer moment tot el que feia referència al

cos, i es va sobrevalorar en canvi l'espiritualitat. D'altra banda, sempre va estar en contra dels jocs circenses, expressió de la brutalitat del paganisme romà. Quasi tots els grans pensadors eclesiàstics, des de Tertulià fins als capadocis i Sant Jerònim, desaprovaren la celebració dels exercicis atlètics circenses. Finalment, Teodosi, al final del segle IV d.C. va prohibir les lluites entre persones i animals, i, a partir d'aquest moment, les curses de carros es van convertir pràcticament en l'únic esport admès per les autoritats imperials.

D'altra banda, l'ascetisme va ser un corrent fort des dels primers temps cristians i, en especial, des del triomf del monacat a partir del segle III d.C. El venciment del cos, l'odi a qualsevol mena d'hedonisme i una concepció del cos com a element negatiu en el conjunt de la personalitat global de l'individu, situats en un marc teòric adequat pel pensament dualista de Sant Agustí, van ser herències que va rebre el món medieval de l'antiguitat tardana.

Tanmateix, les formes de vida de la societat medieval van anar imposant una valoració imprescindible del cos, al marge del pensament eclesiàstic dominant. La guerra va ser a l'Edat Mitjana una activitat quotidiana, una forma de vida i, fins i tot, una filosofia. La guerra feudal, amb la seva tecnificació progressiva, exigia una gran fortalesa física. El cavaller cuirassat, protagonista d'aquesta mena de guerres, podia lluitar fins a l'extenuació, i la seva resistència física va anar considerant-se un valor positiu. La guerra era tan important per a la noblesa feudal que, quan no es donaven les condicions per practicar-la constantment, es recreaven artificialment en forma de justes i tornejos, que es van difondre per tot el món occidental. La guerra es convertia així, també, en un desafiament, en un "joc", en una activitat de l'*homo ludens*, parafrasejant el títol del bell llibre de Johan Huizinga.

Els estaments eclesiàstics dominants van trigar força a arribar a una plena acceptació de la guerra i del culte al cos que aquesta comporta indirectament. Tanmateix, finalment no només l'acceptaren sinó que la santificaren, com demostra el moviment de les croades. Potser en cap autor trobarem una exaltació més gran de l'activitat corporal del cavaller que lluita en defensa de la veritable fe com en Bernard de Clara-val, el gran cistercense del segle XII. Alguns paràgrafs de la seva *De laude novae militiae*, dedicada a exaltar la nova Ordre Militar del Temple, demostren aquesta actitud d'admiració cap al rude i musculós cavaller, expressió d'uns valors específicament varonils, que lluita en nom de Crist. Aquesta atmosfera d'exaltació la trobem també en la poesia èpica d'aquest mateix període.

Tanmateix, l'època medieval no va aportar res important pel que fa a la medicina i a la cura del cos en forma terapèutica i higiènica. La medicina medieval del món cristià no va aportar res de nou fins al segle XIII. Solament entre jueus i musulmans, que havien rebut i traduït les obres clàssiques, l'activitat mèdica va tenir una certa altura i rigor.

El Renaixement

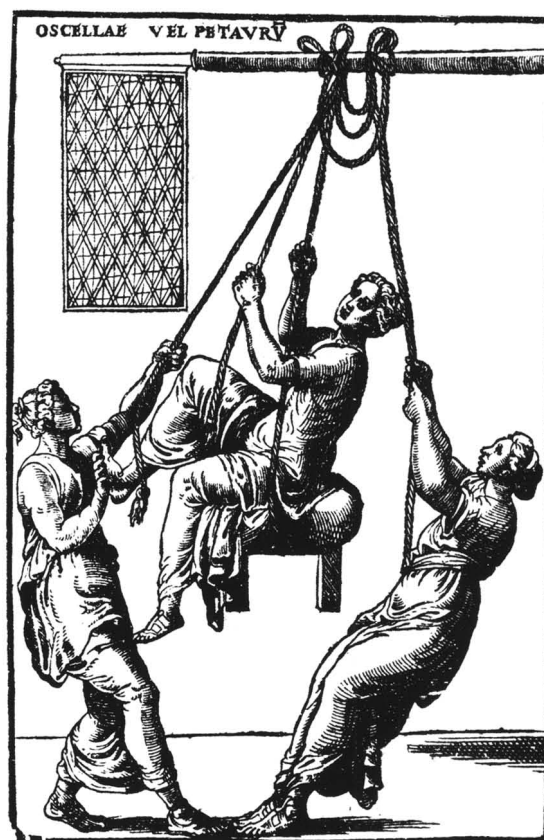
Una nova actitud davant del cos sorgeix al principi de l'anomenat Renaixement. Ja al segle XIV, en la poesia de Petrarca o en la pintura de Giotto, veiem una ruptura completa amb l'aversion anterior als valors corporals. Un cert naturalisme es va anar obrint pas, especialment a Itàlia, tendència que va ser consubstancial a tot l'art renaixentista. Els valors físics del cos humà van assolir una dimensió nova, tant en el terreny de l'art com el de la nova medicina.

Paral·lelament, a Itàlia es va produir un moviment de renovació pedagògica en el qual l'educació física va tenir una gran importància. Tres noms hi

destaquen, per damunt dels altres, com a impulsors d'aquesta nova tendència: Vergerio (1349-1420), que va ser-ne el precursor, i Vittorino da Feltre (1378-1446) i, sobretot, Hyeronimus Mercurialis (1530-1606), amb els quals el moviment pedagògic renaixentista va assolir la seva culminació, tot i que l'obra d'aquest darrer autor s'hagi de considerar més des d'una òptica mèdico-científica que purament pedagògica.

Des de la institució del *gymnasium*, que recollia el vell concepte grec (observeu que continua sent avui dia la paraula amb què els països de cultura alemanya denominen l'escola), les noves idees pedagògiques van anar assolint ressò als nivells socials elevats. Da Feltre va fundar la famosa casa *giocosa*, model d'un nou tipus d'escola i en el frontispici de l'edifici de l'edifici es podia llegir la il·lustrativa frase de "Veniu nens; aquí instruïm, no turmentem" (Gutiérrez Zuluaga, 1969). S'indicava així la ruptura amb la pedagogia medieval de "a sang i foc".

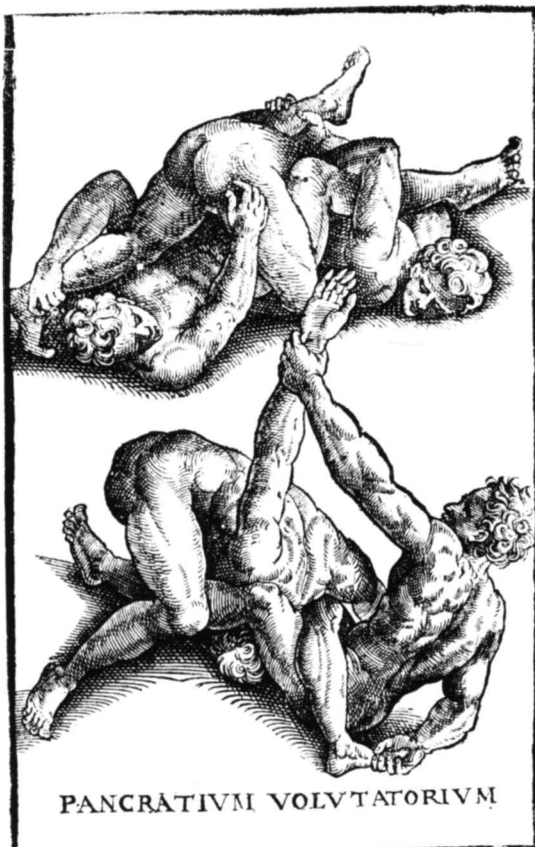
Va ser, sens dubte, Mercurialis el més important dels components d'aquesta nova tendència, com ho demostren les reedicions que de la seva obra més significativa, pel que fa a l'educació física, s'han fet en tots els països europeus, Espanya inclòs. En efecte, el 1845, D. Francisco de Aguilera, comte de Villalobos, un dels grans impulsors contemporanis de la gimnàstica a Espanya, patrocinava la impressió d'una part de *De arte gymnastica* de l'autor esmentat, cosa que demostra que quasi tres segles més tard, l'obra continuava tenint vigència. Recentment, l'INEF de Madrid ha dut a ter-

Mercurialis, Hieronymi. *De Arte Gymnastica*

me una reimpressió anastàtica d'edició del segle passat, amb una brillant introducció de Piernavieja (Madrid, 1973).

Mercurialis, com tants d'altres homes del Renaixement, va ser una persona de formació enciclopèdica, que abraçava des de la filosofia i les humanitats en general, fins a la medicina, disciplina de la qual va ser catedràtic en diverses universitats italianes de l'època. El seu coneixement dels escrits de medicina antiga es reflecteix clarament en les erudites i puntuals anotacions de les seves obres més importants. L'aportació fonamental de Mercurialis va consistir en la recuperació dels elements fonamentals del pensament de Galè relatiu a la cura del cos, amb aportacions pròpies de l'autor, que conferien a la gimnàstica un paper rellevant en la preservació de la salut física. Tanmateix, per a Mercurialis, la gimnàstica es relacionava amb la medicina, però sense

Mercurialis, Hieronymi. De Arte Gymnastica

dependre-hi i tenia més la consideració d'art que de ciència pròpiament dita.

Les noves orientacions pedagògiques sorgides durant el Renaixement es van prolongar durant el segle XVII, en el període que habitualment coneixem, ampliant a tots els àmbits culturals els conceptes relatius a la història de l'art, com Barroc. Les idees pedagògiques dels autors abans esmentats o d'Erasme de Rotterdam i Montaigne es relacionen de forma quasi directa amb les de Descartes o les de Fénelon, a la França de Lluís XIV. Havia sorgit un nou interès per l'educació —naturalment, dins de les classes dirigents de la societat— que ja no desapareixeria. La mateixa església catòlica de la Contrareforma es va veure fortament sensibilitzada pel nou esperit, i no va voler perdre el control educatiu que havia mantingut des de temps immemorials. Això explica, per exemple, el paper dels

jesuïtes, l'ordre religiós de la Contrareforma per excel·lència, en la formació dels joves de les elits econòmiques i polítiques dels principals països europeus. Una baula intermèdia entre les concepcions del Barroc i de la Il·lustració és el gran pensador i filòsof anglès John Locke (1632-1704). Aquest autor, crític ferotge de les idees cartesianes i pare del que s'ha anomenat l'Utilitarisme anglès, significa la consagració filosòfica de la vella tradició empirista britànica. Les seves idees pedagògiques propugnaven un codi globalitzador en la formació de l'autèntic *gentleman*, model social per antonomàsia de la nova Anglaterra sorgida després de les dues revolucions del segle XVII. Pensem en la importància que aquest model educatiu ha tingut en

l'Anglaterra de temps més propers. Veiem que ja des del començament del segle XVIII, aquest país s'allunyava dels paràmetres culturals i educatius del continent.

La Il·lustració

El segle XVIII, sobretot la segona meitat, va ser testimoni d'un dels moviments intel·lectuals i culturals més fecunds i progressius que han tingut lloc en la història del món occidental. El moviment il·lustrat, que va tenir el nucli principal en la França de la monarquia borbònica, però que es va difondre per tot Europa occidental i Alemanya, i que va significar la ruptura ideològica amb els valors tradicionals de la vella Europa aristocràtica i estamental, hereva del feudalisme medieval. Els grans canvis revolucionaris que es produïrien amb les ano-

menades revolucions burgeses, especialment la francesa, van tenir com a antecedent i laboratori aquest moviment il·lustrat, amb el seu esperit crític imparable, que posava en qüestió tot l'ordre ideològic, i també social, de l'època.

La pedagogia, l'interès per una nova educació que abans dèiem s'havia iniciat al Renaixement, culmina en la Il·lustració. No és per res que aquesta ha estat considerada per molts com una espècie de marmessor testamentari tardà d'aquells aspectes que el pensament renaixentista no va saber o no va poder dur a la pràctica. Els vells esquemes educatius escolàstics que, més o menys transformats, sobreviuen en els col·legis religiosos, van ser rebutjats violentament per diverses generacions d'il·lustrats. Es postula un nou paradigma, més complet i integrador, en el qual es reivindicava l'educació integral del nen, la necessitat que es trobi en contacte amb la naturalesa i que es cultivin en la seva formació les seves qualitats físiques.

Van ser molts els pensadors il·lustrats que es van ocupar de temes educatius. Tanmateix, hi ha una obra que es pot considerar exponent quasi paradigmàtic de les noves idees educatives, l'*Emili* de Rousseau, que veié la llum al 1762 i que es va convertir molt aviat en un llibre de capçalera de la classe il·lustrada europea. Si Voltaire, amb el seu esperit crític corrosiu, havia estat un dels grans líders de la Il·lustració, l'optimisme rousseauià va passar a ser molt aviat un altre dels seus components principals.

En l'*Emili*, Rousseau postula un model educatiu "natural". L'home no contaminat per una civilització opressora i corruptora, és feliç en estat de naturalesa. L'ideal rousseauià és el "bon salvatge". La cultura del cos té una importància capital en la formació del nen i del jove. En un interessant treball de L. Burgener ("J.J. Rousseau y la educación física", *Citius, Altius, Fortius*, IX, Madrid, INEF,

1968), es fa esment d'algun breu pasatge de l'*Emili* molt il·lustratiu en aquest sentit: "L'Educació física és la millor activitat, ja que planteja el retorn a la natura i educa els sentits i la percepció".

A part d'aquestes noves idees teòriques sobre l'educació que, sens dubte, van culminar amb la publicació de la *Pedagogia* de Kant, el 1803, destaca en el moviment il·lustrat la labor de dos filòsofs i pedagogs que van intentar dur a la pràctica les seves idees renovadores sobre els sistemes educatius. El primer va ser l'alemany J.B. Basedow (1723-1790), fundador d'una institució de renom i influència al seu temps, com va ser el *Philantropium* de Dessau, en què s'intentava dur a la pràctica les idees educatives rousseauianes. En aquesta escola, el nen completava la seva formació intel·lectual amb excursions i sortides al camp, exercicis físics, treballs manuals i música. La seva concepció de l'educació es basava en proporcionar al nen tot allò que era fàcil i accessible, evitant qualsevol contrarietat o dificultat excessives.

El segon i més important dels il·lustrats "pràctics" en qüestions educatives fou el suís J.H. Pestalozzi (1746-1827), la influència del qual en el pensament europeu va ser molt important. La novetat principal de la concepció pestalozziana, que sens dubte segueix les idees filantropistes de Basedow, va ser plantejar-se la necessitat d'ampliar els nous sistemes educatius als nens de les classes més desassistides de la societat, en lloc de reservar-la als estaments superiors.

Per a Pestalozzi, l'educació física del nen té una importància equiparable a la intel·lectual o a la moral i intentava posar en pràctica un sistema integrador i globalitzador de tot el procés educatiu. La seva concepció de l'educació física del nen no es limita a una esfera purament formativa de la seva personalitat, sinó que, per formar en els seus centres fonamentalment fills de treballadors industrials, veia també la gimnàstica com

una eina utilitària per enfortir el cos del nen.

És interessant ressaltar, finalment, en parlar de Pestalozzi, la repercussió que va tenir el seu mètode en un intel·lectual sevillà tan interessant com J.M. Blanco White. Aquest autor va conèixer el mètode pestalozzià en el seu desterrament a Anglaterra i va escriure un encès discurs en la seva defensa (cf. Blanco White, J.M. *Antologia*, Barcelona, 1971, "Discurso sobre el método de enseñanza de Pestalozzi", pp. 139-159). Blanco admirava sense reserves el geni pedagògic del gran savi suís i en el seu discurs el lloa en un estil retòric i ampul·lós molt de l'època. Sabem, també, que va escriure un memorial a Ferran VII, instant-lo a imposar a les escoles el mètode educatiu pestalozzià. Naturalment, la seva petició no va tenir cap acollida.

L'educació física contemporània: el segle XIX

El segle XIX, després del triomf de les revolucions burgeses i l'encimbrament de la burgesia, va aportar un nou món de valors, una nova ideologia i noves formes de vida. Amb l'ensorrament definitiu de la tradició cartesiana, una nova jerarquia gnoseològica es va obrir camí. El nou moviment ideològic que s'imposa és el que, de forma molt àmplia, coneixem com a Romanticisme. Un dels seus components fonamentals és el nacionalisme, ja que ha sorgit l'autèntica idea de nació, tal i com nosaltres la coneixem. L'individu adquireix una dimensió especial dins de la nació. L'individu adquireix una dimensió especial, i, com a conseqüència, també en l'educació física, sorgeixen "escoles nacionals".

Aquestes "escoles gimnàstiques", que és el gran llegat del segle XIX, coexisteixen amb la tradició anterior de diversificació entre diferents moviments, que anteriorment s'han posat de relleu. En aquesta centúria, ja de forma definitiva, es configuren els moviments

gimnàstics procedents de la tradició mèdica, pedagògica i militar, com les tres grans branques troncales de tota l'evolució posterior.

L'escola alemanya: Guts Muths i Jahn

Amb raó se sol considerar Jahn (1778-1852) el veritable fundador de la gimnàstica alemanya, però la seva activitat va ser precedida per la d'altres figures importants com Vieth (1763-1836) i, sobretot, Guts Muths (1759-1839), (Diem, 1966).

S'ha qualificat Guts Muths com el patriarca de la gimnàstica, tant pels seus escrits com pel seu estil i el seu ideal de vida. Va ser professor de Geologia i de Geografia i autor d'importantes publicacions sobre el valor de l'educació corporal. El seu estil de vida propugnava un equilibri entre cos i esperit i l'impulsà a una dedicació apassionada com a professor de gimnàstica, unint d'aquesta manera teoria i pràctica durant tota la vida. Des del punt de vista de la tradició pedagògica, és justament considerat el fundador de l'"educació a través de l'exercici físic" i la seva primera obra, *Gimnàstica per a la joventut* (1793) és el resultat de molts anys de treball pràctic, realitzat en contacte amb la natura i al marge d'erudicions fútils. El contingut d'aquesta obra ha tingut una dilatada vigència, i ha estat font d'inspiració per a molts autors posteriors.

El seu tractat creu en la conveniència de la pràctica de tots aquells exercicis que fossin "naturals", com la cursa, el llançament, anelles, gronxador, patinatge, ball, esquí i altres activitats populars, susceptibles de ser encaminades cap a finalitats educatives. Va conservar l'anterior denominació de *gymnastik* però referida a aquells exercicis moderns al servei solament de l'educació i de la medicina (Mehl, 1962). Dedicà als jocs un altre tractat independent, ja que la seva concepció d'aquests diferia de la mantinguda respecte de la resta d'activitats, basades en la utilitat i en l'educació.

Les idees filantròpiques de Guts Muths van perdre actualitat enfront del *turnkunst* ("art turci", podríem traduir, equivalent a art gimnàstica), de tendència més militar, encunyat per Jahn. Davant d'una personalitat com Guts Muths, que a penes va abandonar el seu lloc de naixement, Jahn encarna un ideal cosmopolita, de gran viatger i curiós, participant d'esdeveniments bèl·lics tan transcendents com les guerres napoleòniques. Per a Jahn, el caràcter creatiu d'exercicis i aparells de moviments artístics es fonamentava en una postura pedagògica encaminada a la salvació de la pàtria, amb un ideal de llibertat i nacionalisme. Des de la seva òptica, la gimnàstica exercia un paper important en el canvi polític, social i educatiu.

El nacionalisme exacerbat de Jahn el va dur a rebutjar el concepte de *gymnastik* de Guts Muths, per la seva derivació clàssica i, per tant, estranya a la tradició germànica, i va preferir l'ús del terme alemany *turnen*, com a síntesi del conjunt de les seves activitats. Aquest terme, així com la idea que amagava, va passar a convertir-se en una divisa d'una escola gimnàstica alemanya que propugnava l'exercici físic com una exigència per a una "Alemanya ben formada".

L'aportació principal de Jahn és la necessitat de la implicació de la comunitat en la pràctica de l'exercici físic realitzat col·lectivament i en públic, movilitzant el poble sota unes normes i valors morals de superació i entusiasme generals, en el marc d'una anhelada unificació política que, tot i que encara trigaria a produir-se, aniria molt més enllà que una mera renovació pedagògica.

L'escola nòrdica

Tot i que als nostres dies aquest moviment s'ha vulgaritzat amb la denominació de "moviment gimnàstic suec", el seu origen fou més ampli i va implicar-hi altres països. Arrenca, indubtablement de la influència dels filantropistes alemanys i, més concretament,

de Guts Muths, i arriba a Escandinàvia a través de Dinamarca.

Va ser el danès F. Nachtegall (1777-1847) qui va propagar a Escandinàvia les idees de Guts Muths, i van assolir-hi una vigència i un desenvolupament molt superiors als que van aconseguir a Alemanya. La gimnàstica es va mantenir com un element fonamental en les teories dominants posteriors i es van crear les primeres institucions de formació d'ensenyants.

Va fundar un institut gimnàstic privat (1799) en el qual se seguia un mètode senzill d'exercicis d'habilitat, curses, llançaments, trepa, equilibri i volatines. Va contribuir a la introducció de la gimnàstica a l'escola primària (1801) i va fundar centres pioners com l'Institut Gimnàstic Militar (1804), el més antic del món, al qual va seguir l'Institut Civil de Gimnàstica (1808); per a tot això va comptar en tot moment amb el suport de la casa reial. Tota aquesta tasca va culminar amb la fundació de la primera Escola Normal de Gimnàstica per a la formació del professorat el 1838.

Entre els seus continuadors cal destacar la figura del suec P.H. Ling (1776-1839), que va residir a Copenhaguen des del 1799 fins al 1804, i va ser profundament influït per les teories de Nachtegall. Quan va tornar a Suècia va començar a treballar a la Universitat de Lund com a professor d'esgrima i més endavant de gimnàstica. Persona de salut precària, durant tota la seva vida va ser un apòstol de la necessitat de conrear els valors físics com a forma d'una profunda regeneració social. Va ser un especialista en anatomia i fisiologia, coneixements que va apli-

car com a base de les seves activitats en la gimnàstica terapèutica, que van ser una de les seves aportacions més importants a la història de l'educació física. D'altra banda, des del seu lloc d'instructor de gimnàstica a l'Acadèmia de Guerra de Karlberg, va mirar de convèncer les autoritats de la necessitat d'implantar la gimnàstica a les escoles i de crear centres de formació de professors. Els seus esforços foren premiats amb la fundació, el 1813, del Reial Institut de Gimnàstica d'Estocolm.

La gimnàstica sueca, que va néixer amb l'activitat de Ling, ha merescut nombroses crítiques a causa de la seva rigidesa i formalisme. No és fàcil estar d'acord amb aquestes crítiques, ja que en l'obra pòstuma de Ling, publicada el 1840 amb el títol de *Fonaments generals de gimnàstica*, una compilació

EXTRAIT D'UN RAPPORT

fait à la Société d'encouragement pour l'industrie nationale.

le 5 juin 1839,

PAR M. HERPIN,

sur les travaux d'éducation

gymnastique et morale

DE M. LE COLONEL AMOROS.

Messieurs, tout ce qui concerne l'amélioration morale, physique ou intellectuelle des classes laborieuses ne peut manquer d'exciter, au plus haut degré, votre attention et votre intérêt.

La Société d'encouragement a compris, depuis longtemps, toute la portée de l'éducation populaire pour le succès et l'avenir de nos industries : dès l'année 1815, elle avait provoqué d'une manière très-pressante, de la part du gouvernement, des mesures propres à répandre l'instruction dans les ateliers et les bonnes méthodes d'enseignement dans nos écoles primaires.

Depuis cette époque, il y a eu progrès ; mais, nous devons l'avouer, il marche bien lentement, et vous n'apprendrez pas, messieurs, sans éprouver un sentiment pénible, que, d'après les documents officiels publiés tout récemment par M. le ministre de la guerre, sur trois cent mille jeunes Français appelés au tirage de 1837, il y en a plus de cent trente-six mille, c'est-à-dire quarante-cinq sur cent, qui ne savent même pas lire.

381

Herpin, M. Sur les travaux d'éducation gymnastique et morale de M. le Colonel Amoros. 1839

general de tota la seva doctrina anterior, l'objectiu fonamental no era un altre que la correcció i l'esmena dels vicis posturals. El seu fill H. Ling (1820-1886) i alguns dels seus deixebles van publicar posteriorment alguns manuscrits inèdits en què es descriuen i fonamenten els efectes dels moviments del cos humà des d'una base estrictament racional. L'aportació principal de H. Ling va ser intentar dur les idees del seu pare a l'ambient educatiu de l'escola dirigint-les al nen, en contrast amb el seu pare que havia treballat bàsicament amb persones d'edat universitària o que feien el servei militar.

Va ser el creador de les anomenades taules de gimnàstica amb exercicis lliures i estètics, sense abandonar mai els fonaments de l'obra del seu pare presos de la medicina del seu temps, donant així a aquestes taules pràctiques un caràcter "científic" en què sempre va tenir cabuda el principi de totalitat.

L'escola francesa

A França no hi va haver una escola gimnàstica autòctona, sinó que va arrancar de la influència exterior, d'un espanyol i d'un suís. El primer va ser Francisco Amorós i Ondeano, marquès de Sotelo, nascut a València (1770) i mort a París (1848). Abans d'exiliar-se a França va ser el creador del moviment gimnàstic espanyol; la seva primera gran aportació va ser la posada en marxa del Reial Institut Pestalozzià, el 1806, en què s'impartia un ensenyament que tenia com a pilars la música i la gimnàstica.

Després de la Guerra de la Independència, amb la derrota napoleònica, la seva condició d'afrancesat el va dur a la presó, i es va exiliar posteriorment a París, el 1814. A França va continuar la seva labor pedagògica amb els soldats i aconseguí l'aprovació per fundar el Gimnàs Normal Militar, el 1818, les activitats del qual es van estendre aviat a la població civil; després creà el Gimnàs Normal, Militar i Civil, el 1820.

D'aquest mateix any procedeix una definició que fa Amorós de la gimnàstica, la qual creiem que pot ser il·lustrativa del seu pensament, que és la següent: "la ciència raonada dels nostres moviments, de les seves relacions amb els sentits, la intel·ligència, els sentiments, els costums i el desenvolupament de totes les nostres facultats. La gimnàstica abraça la pràctica de tots els exercicis que tendeixen a fer l'home més valerós, més intrèpid, més sensible, més fort, més treballador i més àgil, i que ens prepara per resistir totes les intemperàncies i les variacions climàtiques, a suportar totes les privacions i contrarietats de la vida, a vèncer les dificultats, a triomfar de tots els perills i obstacles; en resum, a prestar serveis importants a l'Estat i a la Humanitat" (Piernavieja, 1960).

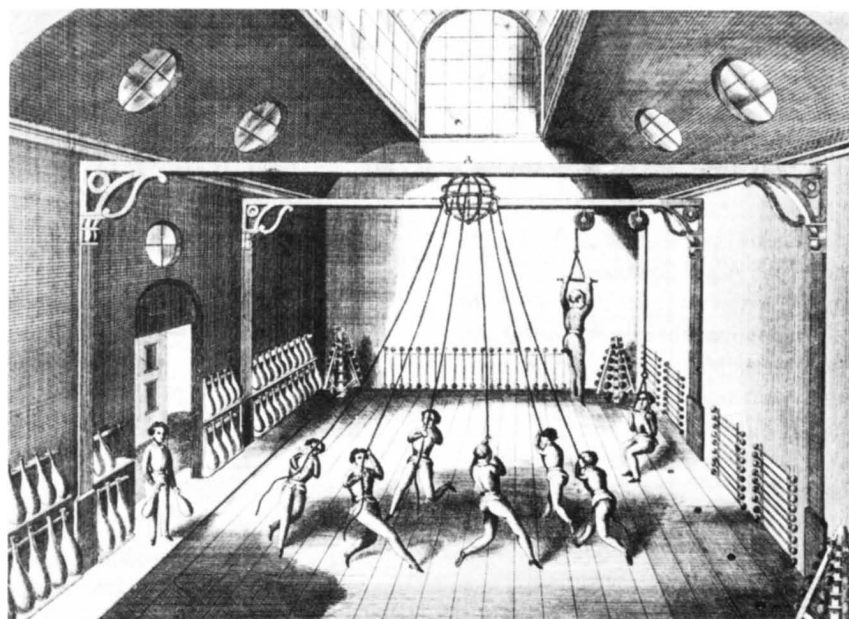
El seu gran rival a la França del moment fou el suís P.H. Clias (1782-1854), que propugnava un mètode més d'acord amb els principis pedagògics de Guts Muths, en la seva obra *Gymnastique Élémentaire*, publicada el 1819, en la qual feia fortes crítiques contra Amorós pel caràcter militar i les exigències acrobàtiques dels seus mètodes gimnàstics. Clias se'n va anar a Anglaterra,

però va tornar a París el 1843 per continuar les seves activitats, quan Amorós havia perdut la gran influència que l'havia convertit en inspector de tots els gimnasos.

L'escola anglesa

El personatge més significatiu del que alguns han anomenat escola anglesa fou T. Arnold (1795-1842), tot i que la seva activitat no va impulsar el moviment gimnàstic, com els autors anteriorment esmentats, sinó més aviat els jocs i les activitats atlètiques. Va ocupar el càrrec de *headmaster* en el col·legi de Rugby (on va néixer l'esport del mateix nom) i en aquesta època (1827-1842) va propugnar i introduir grans reformes en el sistema educatiu anglès, propiciant les activitats atlètiques i, en especial, els jocs esportius d'equip, en els quals intentava inculcar als estudiants un sentit d'honradesa i netedat, exponents del característic *fair play* anglès.

L'acció d'Arnold va ser efectiva com a element de difusió de l'esport tant a les escoles com a les universitats, origen de la tradició, mantinguda fins als nostres dies, dins del món anglosaxó. És de sobres coneguda la importància que

Pierre Schmitz. *Traité de gymnastique élémentaire et raisonnée*. 1870

l'esport ha tingut en el model escolar i universitari que podríem qualificar de victorià i que ha perdurat, amb poques alteracions, fins ara.

De les escoles als moviments procedents d'aquestes

Mirarem de mostrar en aquest apartat la continuïtat que les diverses escoles han tingut i les interrelacions que s'han produït entre elles al llarg del segle XIX i fins a mitjan del XX, per comprendre millor la situació del moviment gimnàstic als nostres dies.

Seguirem per a això l'esquema explicatiu del professor Langlade (1970), que, amb gran claredat, divideix els diferents moviments gimnàstics amb un criteri geogràfic, entre els del centre, l'oest i el nord d'Europa. Intentarem resumir de manera succinta la gran quantitat d'informació continguda en l'obra esmentada.

Moviment centreuropeu

A la zona del centre d'Europa s'han generat dos moviments de caràcter pedagògic, un dels quals té un vessant artístic-rítmic, representat per J. Dalcroze (1865-1950), I. Duncan (1878-1929), R. Laban (1879-1958), M. Wigman (1888), R. Bode (1881) i H. Medau (1890). L'altre vessant, que s'ha qualificat de "tècnic", té com a principals representants K. Gaulhofer (1885-1941) i M. Streicher (1891).

L'austriac Jaques Dalcroze va ser una persona de grans dots musicals i va encaminar els seus estudis cap a aquesta disciplina. Aquest autor va ser el creador de la *rítmica*, que la va concebre com a inseparablement unida a la gimnàstica. Va arribar a aquest concepte a partir de les observacions efectuades amb els seus alumnes del Conservatori de Ginebra, en les seves classes de solfeig. Per a ell, la *rítmica* és sobretot un mètode d'educació general i una espècie de solfeig corpòrio-musical que facilita l'observació de les manifestacions físico-psíquiques dels alumnes i permet analitzar-ne els de-

fectes i buscar la manera de corregir-los.

La influència del mètode de Dalcroze aviat es va estendre per quasi tot el món i, com a conclusió, podem afirmar que va contribuir de forma definitiva a l'evolució de la gimnàstica, però sense oblidar que la *rítmica* no és una modalitat de gimnàstica pròpiament dita, sinó que té uns objectius molt més amplis, tot i que va influir decisivament en algunes formes de gimnàstica femenina.

Isadora Duncan va ser sobretot una autodidacta, que va voler renovar les concepcions profundes i la tècnica de la dansa, intentant convertir-la en una activitat natural, lliure i sense traves acadèmiques. Dansava descalça i amb túniques, fet que va suposar al seu moment una gran revolució estètica. Preparava les seves alumnes sobre la base que la gimnàstica era el fonament de tota l'educació física, introduint després la dansa. Les seves concepcions revolucionàries van estar pròximes a les tendències artístiques expressionistes i van exercir una profunda influència en molts autors de l'època.

Dins del mateix corrent expressionista destaca la figura del txec Rudolf Von Laban. Interessat en les ciències essencials per a la comprensió del moviment, va estudiar matemàtiques, física, química, anatomia i fisiologia. Molt interessat en el ballet, va desenvolupar una obra coreogràfica ingent, en la mateixa línia d'Isadora Duncan, impulsant la desaparició de les puntes i donant importància preferent als gestos i actituds expressionistes. Pensava, també, que l'educació física era l'element bàsic de la dansa i propugnava un mètode d'ensenyament en consonància amb els de l'"escola activa" o "escola nova".

L'alemanya Mary Wigman va començar la seva formació amb Dalcroze, però el seu temperament la va impulsar cap a altres línies metodològiques. Va ser fonamental en la seva futura obra la influència de Laban. La seva influència sobre l'evolució de la gimnàs-

tica moderna es basa en l'expressivitat (exagerada) dels gestos i en l'alternança entre contracció i relaxació, mantenint actituds continuades tenses i crispades que varien cap a moviments dinàmics i alegres ritmes.

Un altre alemany, Rudolf Bode, ha estat el creador de la *gimnàstica expressiva*. En la seva obra trobem una síntesi fecunda de quasi tots els corrents anteriors. Assimilà les experiències artístiques dels autors anteriorment esmentats, va recuperar les idees pedagògiques de tall pestallozzià, les concepcions de la *rítmica* de Dalcroze i, finalment, les psicofilosòfiques del grafòleg i psicòleg Klages.

Les concepcions gimnàstiques de Bode es regeixen per tres principis o lleis fonamentals:

- El principi de la totalitat: qualsevol moviment que es realitzi es basa en la unitat cor-esperit i en una actuació rítmica i harmònica.
- El principi del canvi rítmic: tot moviment expressat ha d'oscil·lar entre tensió i relaxació.
- El principi d'economia: tot moviment que s'ajusti als principis anteriors serà necessàriament "econòmic".

La seva metodologia es basa en la progressió biològica i pedagògica, atribuint a la música un valor singular, la finalitat de la qual no radica en un simple acompanyament dels moviments corporals perquè a partir d'ella es construeixin, sinó que el seu paper principal és inspirar, vivificar, desencadenar un sentiment intern que permeti l'expressió corporal de forma rítmica i total. No hi ha dubte que les idees i l'activitat de Bode han constituït el fonament de la gimnàstica moderna. Hirich Medau va ser deixeble de Bode i la seva principal contribució a la gimnàstica moderna va consistir en la utilització d'aparells portàtils manuals, en l'exigència d'una postura correcta com a base per a l'escola de moviments, assolible mitjançant una modelació res-

piratòria. Al mateix temps, va contribuir a certs aspectes tècnics del treball, com la improvisació musical i noves interpretacions d'alguns moviments de contingut rítmic.

Dins d'aquest moviment centroeuropeu, en el vessant tècnico-pedagògic destaquen les figures de Karl Gaulhofer i Margaret Streicher, creadors de l'anomenada gimnàstica natural austríaca. Enfront a altres autors que plantejaven l'educació física com quelcom afegit a la moral i intel·lectual, Gaulhofer i Streicher propugnaven l'existència d'un sol model educatiu, de caràcter integral. Segons ells, el professor s'ha de guiar únicament per consideracions de caràcter pedagògic, procurant que els alumnes no mostrin un interès excessiu per l'obtenció de rècords o per esports inferiors, sinó que incorporessin de forma significativa l'activitat física a la vida quotidiana.

Distingien dos tipus de tasques motrius, la de solució oberta, també anomenada "tasca activa", que té com a objecte estimular la creativitat, i la tasca motriu finalista o de tornada a l'estat de calma. Alhora, no fan discriminacions entre l'activitat física de nois i noies, que conceben comuna per a ambdós sexes.

El seu sistema es fonamenta sobre quatre principis: el de compensació, en què es descobreix la influència sueca, el de formació, en el qual actuen principalment els fonaments gimnàstics, el de *performance*, amb predominància dels components esportius, i el dels moviments artístics, en què es reconeixen les tradicions del *turnkunst* i de la gimnàstica moderna. El seu mètode va més enllà del que s'entén per gimnàstica i s'adapta millor al terme d'educació física.

Un element característic d'aquest grup austríac, com dèiem anteriorment, és el treball gimnàstic amb aparells. En la concepció de Gaulhofer i Streicher, l'aparell es concep com un obstacle, un element d'investigació per a l'alumne, que l'ha de manejar, conèixer-lo, pu-

jar-s'hi i aprendre a descobrir-hi totes les potencialitats.

Moviment del nord

Com hem dit anteriorment, el món escandinau havia estat testimoni d'un poderós corrent gimnàstic des del principi del segle XIX. Es coneix habitualment com a corrent *neosuec*, un moviment gimnàstic que va saber congregar les manifestacions tècnico-pedagògiques, representades per E. Bjorksten (1870-1947), E. Falk (1872-1942) i N. Bukh, amb la científica de J. Lindlhard (1870-1947), situant-se en una posició intermèdia la figura de J.G. Thulin (1875-1965).

Elli Bjorksten, de nacionalitat finlandesa, seguidora dels principis de Ling, va concebre l'educació física amb uns fins fisiològics, morfològics, estètics i psicològics. Les seves aportacions tècniques principals consistiren en la introducció del ritme, la soltura (entesa com a moviment executat amb llibertat i amb un grau just d'energia) i l'oscil·lació del moviment amb velocitat variable. La seva activitat va significar un canvi en la concepció de la gimnàstica femenina dels països del nord d'Europa i va servir d'element pioner en la investigació psicològica de l'educació física.

La sueca Elin Falk va ser professora de l'institut femení d'Adverson, en què formava ensenyants de gimnàstica i kinesioteapeutes. El 1908 va obtenir el nomenament d'inspectora d'Educació Física de les escoles primàries d'Estocolm. La seva aportació més important va consistir en la correcció dels errors procedents de la rigidesa lingiana. Aquesta autora partia de posicions inicials "aïllants" encaminades a una execució correcta de l'exercici, de la seva localització exacta i del treball analític conduent al total recorregut articular. Buscava la consecució d'elements recreatius, i també més naturalitat de moviments. Així mateix, va destacar la necessitat d'un entrenament correcte del peu com a òrgan de suport i impulsió.

El danès Niels Suxh, que va iniciar amb només 16 anys la seva pràctica com a ensenyant de gimnàstica dirigida a nens i adults, va optar per una vida de treball al camp, des del 1914, i va crear el Departament d'Educació Física a Ollerup. Va aplicar el seu mètode qualificat com a *gimnàstica fonamental*, basat en principis molt elementals, per intentar imprimir flexibilitat i agilitat a una joventut camperola rígida i matussera.

La seva contribució principal a l'educació física és la reafirmació de les finalitats morfogenètiques i correctives dels exercicis, incloent sempre en les seves classes el principi de totalitat i augmentant el volum de treball gimnàstic general, especialment en la joventut.

Com s'ha dit abans, el també suec J.G. Thulin va adoptar una posició intermèdia entre les dues manifestacions prèviament esmentades, caracteritzada per un eclecticisme a ultrança que ha tingut una influència singular en el món nòrdic.

El seu *Manual de Gimnàstica*, malgrat les dificultats que ofereix, s'ha convertit en una guia imprescindible de tot estudiós de la gimnàstica. El 1909 va fundar a Lund l'Institut de Gimnàstica del Sud de Suècia, l'activitat del qual ha tingut una dimensió nacional i internacional importantíssimes per la presència constant del seu creador en diferents organismes internacional de gimnàstica.

La seva principal contribució consisteix en una creació activa d'exercicis en forma de joc, amb una vocació integradora del cos i de la psique, tractant que aquests tinguin efectes globals, la finalitat última dels quals és el moviment de tot l'organisme. Va ressaltar les exigències pedagògiques i psicològiques de tot professor d'educació física, com a element movilitador d'una formació global físico-psíquica. Igualment, va trencar amb idees lingianes consagrades, substituint-les per altres basades en la naturalitat, l'economia d'esforços, els exercicis sintètics i uti-

litaris capaços de generar una major habilitat i destresa i, per això, més atractius per a nens i joves.

El metge i fisiòleg danès Johannes Lindhard és el màxim representant del corrent científic. La seva aportació va ser molt més important des d'un punt de vista teòric que pràctic, com a catedràtic d'anatomia, fisiologia i teoria de la gimnàstica. Autor d'obres importants com la seva *Teoria especial de la gimnàstica* i *Fisiologia general muscular*, la seva contribució fonamental es va centrar en la investigació fisiològica i tècnica de la gimnàstica.

El moviment europeu occidental

La primera figura a destacar en aquest context és la del francès Georges Demy (1850-1917), lluitador infatigable durant tota la seva vida per una educació integral de l'home, en la qual l'educació física exercia un paper fonamental en la recerca d'uns objectius higiènics, estètics, econòmics i morals. Així mateix, la seva recerca de la destresa, de la coordinació el va dur a establir una distinció entre la gimnàstica educativa i la d'aplicació.

Pensava que la gimnàstica educativa s'havia de reservar als nens, a causa de les seves diferències fisiològiques amb els adults, i es va convertir, d'aquesta manera, en la veritable gimnàstica escolar. La gimnàstica d'aplicació, tanmateix, s'ha d'utilitzar amb adults i els exercicis efectuats haurien de tenir un caràcter pràctic, és a dir, graduats en funció del seu valor fisiològic.

En un principi, Demy va ser partidari de la gimnàstica sueca pel seu caràcter eminentment metòdic. Després de treballar a Suècia va adoptar una posició eclèctica, ja que va considerar el mètode suec dogmàtic i pseudocientífic.

Va buscar un camí intermedi entre la gimnàstica de força de tipus amorosià i les tècniques sueques de caràcter ortopèdic, és a dir, defensà la necessitat d'alliberar l'ensenyament de l'educació física de militars i metges. En aquest sentit, els professors s'haurien

de centrar en l'educatiu. Va defensar un mètode adaptat a l'edat i al sexe, respectant la progressió, l'alternança i la dosificació dels exercicis, classificats segons els seus efectes. El seu mètode pretenia ser científic, racional i utilitari per satisfer la necessitat d'activitat, l'espontaneïtat i que al mateix temps resultés atractiu. Amb aquesta finalitat va integrar-hi els jocs, prenent que servissin com a distracció psicològica.

El moviment gimnàstic francès culmina amb la gran figura de Georges Herbert (1875-1957). Malgrat haver estat oficial de la marina, la dedicació fonamental de la seva vida va girar entorn a la teoria de l'educació física. Va realitzar abundants i importants aportacions escrites, llibres i articles, que sempre van intentar la consagració del que ell va anomenar "mètode natural".

La seva obra es va inspirar fonamentalment en el pensament d'Amorós i de Demy, amb el qual va treballar en algun moment de la seva vida. El mètode natural s'inscrivía en el marc més ampli d'un projecte de "regeneració nacional", en el qual hi havien de col·laborar metges i educadors.

Va qualificar de "natural" el seu mètode de treball perquè intentava reconstruir les activitats físiques principals que, segons ell, duia a terme l'home primitiu en estat de naturalesa i que sistematitzà en els apartats següents: locomoció normal, locomoció secundàries, defensa o seguretat individual, activitats industrials o utilitàries i recreació.

En una de les seves obres més importants definia Herbert la finalitat del seu mètode natural de la manera següent: "Acció metòdica, progressiva i contínua, des de la infantesa a l'edat adulta, tenint com a objectiu assegurar un desenvolupament físic integral; augmentar la resistència orgànica; posar de manifest les aptituds en tots els gèneres d'exercicis naturals i utilitaris indispensables (marxa, cursa, salt, quadrupèdia, trepar, equilibisme, llançar, aixecar, defensa, natació); desenvolupament

par l'energia i totes les altres qualitats d'acció o virils; en fi, subordinar tot l'adquirit, físic i viril, a una idea moral dominant: l'altruisme" (Langlade, 1970).

La pedagogia hebertista va tenir una càrrega clarament innovadora, pròxima a la de l'Escola Nova. Propugnava un treball educatiu continuat, a l'aire lliure, amb peus, cames i tronc nus i la utilització d'exercicis concrets i utilitaris, cants i crits en les sessions d'entrenament, com a expressió de l'alegria del moviment. Va establir controls mèdics regulars i sistemàtics, així com barems de puntuació dels resultats, ja que sense aquest no es pot donar un procés educatiu seriós, i alhora individualitza l'ensenyament i permet el coneixement de les possibilitats i progressos de cada persona.

Les tendències actuals

L'anàlisi històrica fins ara realitzada ens permet acostar-nos a les diverses línies existents en el moment actual, observant que el corrent psico-sòcio-pedagògic ha donat lloc a un conjunt de sabers i pràctiques, amb diverses denominacions, que a continuació passem a exposar.

Psicomotricitat

Aquest terme va ser utilitzat per primera vegada pel metge Dupre, al principi del nostre segle. Les seves investigacions en neuropsiquiatria infantil el van dur a descobrir, el 1905, el paral·lelisme existent entre el desenvolupament de les funcions motores, les capacitats d'acció i les funcions psíquiques.

S'ha dit, amb raó, que el terme psicomotricitat és imprecís i ambigu, ja que, com escriuen Maigre i Destrooper (1976), tota acció humana és simultàniament "ús de sí, "organització de sí" en l'espai i en el temps, per la qual cosa es pot afirmar que qualsevol acció és psicomotora.

Malgrat els abusos de què ha estat objecte i de la seva preexistència en la pràctica anterior a la teoria, cal re-

conèixer en l'acció psicomotora una gran originalitat, ja que intenta integrar les aportacions de la psicologia genètica, la neurofisiologia, el psicoanàlisi i la neuropsiquiatria en una aproximació corporal de la personalitat del nen, considerant l'ésser humà en la seva unitat i globalitat.

Wallon va coincidir amb els treballs de Guilmain pel que fa a les conseqüències reeducatives del paral·lelisme entre el comportament general del nen i el comportament psicomotor, exposades ja en el llibre de Guilmain (1935) *Fonctions psychomotrices et troubles du comportement*.

El psiquiatra infantil Ajuriaguerra (1973) va descriure l'estreta relació entre el to i la motricitat a partir de certes perturbacions psicomotors. Establia una associació entre activitat motriu voluntària i factors emocionals. La seva aportació principal va consistir en l'articulació dels diversos aspectes de l'evolució psicomotriu normal i patològica, partint de l'estudi clínic i de l'acció terapèutica.

Es pot observar que el terme psicomotricitat procedeix del camp de la reeducació, però la seva utilització en el vessant realment psicopedagògic arrencà de la publicació de l'obra de Picq i Vayer *La educación psicomotriz y el retraso mental* (1960). En aquest llibre, els autors escrivien que "l'educació psicomotriu és una acció pedagògica i psicològica que utilitza els mitjans d'educació física per tal de normalitzar o millorar el comportament del nen" (ed. espanyola, 1969). En la seva concepció, la psicomotricitat és una acció educativa que té en compte el desenvolupament psicològic del nen, considerant-lo una "unitat", que pretén aconseguir uns objectius explícits tals com la normalització i millora del comportament general, la facilitació dels aprenentatges escolars i la participació activa del nen en el seu procés de readaptació, no terapèutic.

En aquesta mateixa línia psicopedagògica, cal esmentar Lapierre i Au-

couturier. La metodologia d'aquests autors se centra, especialment, en el pas del concret a l'abstracte, utilitzant com a mètode d'interiorització les situacions viscudes. En aquest sentit escrivien (1972): "nosaltres vam voler mostrar que, partint d'un acte motor, d'una situació vivenciada, és possible extraure una noció abstracta, percebent-la, interioritzant-la, generalitzant-la; després, mitjançant la simbolització espontània, passar a una expressió abstracta i després fent servir aquest descobriment de l'abstracció, arribar a utilitzar-la en el pla artístic, intel·lectual i escolar."

Per a aquests autors, és molt important la interacció entre el nen i l'educador. Van incorporar en el seu treball tècniques de la no-directivitat, i van destacar la importància de l'observació de l'educador per suscitar en el nen el descobriment i la creació espontània de diverses formes d'expressió.

Psicocinètica

El creador d'aquest mètode va ser Le Boulch, en la seva obra *L'educació pel moviment* (1969), descrivia la psicocinètica com un mètode general d'educació que, com a mitjà pedagògic, utilitza el moviment humà en totes les seves formes, propugnant la interdisciplinarietat de diferents aspectes intel·lectuals i de l'educació física en les primeres edats, sobretot, en nens menors de 12 anys.

Els fonaments pedagògics que Le Boulch atribueix a la psicocinètica es basen en els aspectes següents:

- El mètode implica una filosofia de l'educació, ja que el seu objectiu és afavorir el desenvolupament de les capacitats del nen, aconseguint la seva actuació adaptativa i segura en un món en transformació constant.
- És un mètode de pedagogia activa, en el qual el nen ha de ser un subjecte actiu capaç d'elaborar el seu moviment de forma intel·ligent.
- Troba suport en la psicologia unitària de la persona.

- Privilegia l'experiència viscuda per l'alumne mitjançant la conscienciació i significació del moviment.
- Es basa en la noció d'estructuració recíproca entre el món i el Jo del nen, que pren consciència de la seva pròpia actuació i així pot comprendre i dirigir millor la seva conducta.
- Utilitza la dinàmica de grup en l'esfera de l'activitat (conscienciació d'afectivitat, simpatia, rivalitat al si del grup i reacció personal).

Els exercicis que proposa per a la formació dels nens en totes les seves dimensions els presenta en diverses seccions:

- Coordinació motriu.
- Estructuració de l'esquema corporal.
- Ajustament postural.
- Percepció temporal.
- Percepció espacial.
- Activitats lliures i joc.

Com a conclusió, podem dir que el mètode Le Boulch pretén un doble objectiu: d'una banda, el perfeccionament de les capacitats motrius bàsiques i, de l'altra, assentar les bases sobre les quals es desenvoluparan els altres aprenentatges escolars.

Sociomotricitat

Aquest terme, que es refereix a la dimensió social de la conducta humana, va trobar la seva definició en la prolífica obra de Parlebas. Segons la seva concepció, la sociomotricitat se situa en el camp de les activitats físico-esportives que generen obligatòriament interaccions motrius instrumentals en qui hi participa.

En una de les seves publicacions recents (1987) estableix tres criteris de lògica interna susceptibles de conferir a les pràctiques motrius les seves majors propietats:

- La relació del practicant amb el medi físic com a element fonamental, si aquest està condicionat i estan-

darditzat, l'acció motriu s'orienta cap a un automatisme repetitiu (atletisme, gimnàstica, natació, etc.). En canvi, si el medi és "salvatge", el subjecte haurà d'intuir els obstacles d'avançada, percebent els seus indicis i estant permanentment en estat d'alerta.

- La interacció motriu de cooperació entre companys, com en l'alpinisme, en què el primer de cordada garanteix l'èxit col·lectiu.
- La interacció motriu d'oposició que es produeix en determinats esports entre adversaris, com el placatge en el rugbi o l'intercanvi de cops en boxa.

Segons l'òptica de Parlebas, cada joc esportiu té la seva identitat pràctica, a causa dels seus propis trets característics, a la seva lògica interna, que marca la seva originalitat independentment dels jugadors i de la classe social a la que pertanyen.

Esport educatiu

En la història esportiva contemporània, la revitalització del moviment olímpic, gràcies fonamentalment a la incansable iniciativa del baró de Coubertin, constitueix una fita importantíssima. Un cert romanticisme va impulsar aquest gran filantrop a reinstaurar les Olimpíades en la pròpia Atenes el 1896.

Aquest moviment va ser concebut com una continuació de les velles activitats esportives de la Grècia clàssica, però els condicionaments socio-econòmics del segle XX aviat se'n van apoderar fins arribar a convertir-los en un muntatge financer gegantí. No obstant això, la seva influència social ha estat enorme, ja que ha estimulat de forma increïble la capacitat de competència de la pròpia educació escolar, fomentant la pràctica de l'esport en les escoles i universitats. El que en un principi va ser concebut com una simple competència esportiva, es va convertir, a la pràctica, en un poderós element de desenvolupament del nacionalisme més

exacerbat, instrumentat de forma obertament política, com fou el cas de les tristament cèlebres Olimpíades de Berlín el 1936, que, tot i que es plantejaven com una exaltació de la raça ària, van tenir uns resultats contraris als esperats amb els rècords d'un desconegut negre americà anomenat Jessie Owens.

La influència de l'olimpisme sobre l'esport escolar ha estat, sens dubte, molt gran, tot i que contradictòria. D'una banda, ha constituït un element d'estímul important, però, de l'altra, ha fomentat els components més negatius de la pròpia formació educativa de l'esport, com la lluita pel rècord, sense tenir en compte els mitjans per aconseguir-ho.

L'anàlisi i l'estudi de l'esport ha estat tema de dedicació de nombrosos autors, per la qual cosa fer-ne referència resultaria inacabable. No obstant això, la importància del tema que ens ocupa mereix esmentar, almenys, algunes consideracions respecte del tema. Listello (1959) sosté que l'activitat esportiva és educativa, ja sigui tractada com a entrenament físic o com a esbarjo. Dumazedier (1950) i Arnaud (1983) veuen l'esport com una forma de socialització que afavoreix l'accés a la cultura. Adam (1966) i Mahlo (1969) opinen que els valors educatius de l'esport estan, per damunt de tot, en el seu caràcter institucionalitzat i socialitzat. Parlebas (1986) el relaciona amb la societat actual i la complexitat de la seva cultura, incloent la possible aplicació tecnològica, tan pròpia dels nostres dies, en la recerca de millors resultats.

Si tenim en compte aquestes i altres aportacions, es pot dir, d'una banda, que l'esport educatiu es troba en un punt intermedi entre l'esport recreatiu i el d'elit i, de l'altra, que es donen uns trets estructurals comuns però de diversa graduació.

Així, l'esport, en els tres àmbits esmentats, constitueix un conjunt d'activitats físiques, de caràcter lúdic, subjecte a unes normes, sota la forma de

competició, la qual s'haurà de regir per un esperit noble, que està institucionalitzat i que de vegades pot arribar fins al risc.

Tanmateix, l'autor que més ha emfatitzat l'esport educatiu és Merand (1971), afirmant que cal crear un esport del nen i per al nen, és a dir, un esport que permeti l'adquisició i el desenvolupament de les aptituds motrius a diferència del simple esport de resultats i competitiu. Efectivament, no es tracta d'eliminar l'esport de l'educació, sinó de fer que aquest no creï contradiccions pels mètodes que utilitza amb les finalitats d'aquesta.

Respecte de l'esport recreatiu, mereix un esment especial la idea d'un esport per a tothom que recull el programa esportiu del Consell d'Europa el 1966. Podem dir, seguint la definició que dona la Federació Internacional que "Esport per a tothom són totes les accions humanes destinades a promoure la participació en l'esport" (Van Lierde, 1988).

En aquest sentit, l'únic criteri vàlid per avaluar l'esport per a tothom és la participació i no hi tenen cabuda altres indicadors com són els resultats, el rendiment, les medalles o l'ascens de categoria.

És, en definitiva, una oferta que permet l'accés de tots els grups socials a la pràctica de l'esport i de l'activitat física i que va més enllà de les simples labors de promoció i requereix, com a servei social, uns plantejaments basats sòlidament en el coneixement de la realitat on es pretén aplicar. Des d'aquesta perspectiva, és imprescindible la planificació per al seu desenvolupament, i l'optimització i rendibilització de tots els recursos que comporta la seva aplicació.

El gran canvi social respecte de la pràctica esportiva de masses ha generat l'aparició de noves tècniques realitzades en llocs poc habitats i fora del lloc habitual de residència, això és, a la natura.

Els esports a la natura ofereixen no només una àmplia gamma d'activitats

(marxa, escalades, ràfting, esquí, windsurf, vela, piragüisme, etc.) sinó que a més tenen una projecció de futur sense límit d'edat i la seva pràctica es justifica en la pròpia satisfacció esportiva i en les sensacions que produeixen.

Cal, finalment, destacar la importància de l'esport adaptat. En aquest sentit, l'aparició d'activitats físiques i esportives com a pas posterior al fet rehabilitador es va veure confirmada pels treballs de Sir Ludwig Guttmann, el qual va implantar el primer programa europeu d'esports organitzats en cadira de rodes, que es va celebrar el 1948 a Stoke Mandeville (Anglaterra).

La tenaç labor del professor Guttmann va quedar plasmada tant en la consecució d'una major participació internacional com en l'elaboració de programes d'activitats esportives adaptades per a la població amb discapacitats.

L'auge d'aquesta pràctica com a fenomen sociocultural va culminar amb la celebració de la primera Paralímpica en finalitzar els Jocs Olímpics de Roma, el 1960. A partir de llavors, s'han celebrat en els mateixos anys i llocs que les Olimpíades. L'augment de la participació ha estat espectacular; s'ha passat d'una vintena de països en les primeres, als noranta-quatre dels Jocs Paralímpics de Barcelona el 1992.

Expressió corporal

S'ha dit, amb raó, que el terme expressió corporal és ambigu i poc definit, ja que es configura i identifica amb la dansa, el mim, la gesticulació, l'alliberament de tensions internes, el desbloquejament, el benestar, aprendre a significar amb el cos, la creació, l'espontaneïtat, etc.

No és, per tant, una disciplina autònoma, però vol situar-se amb una intencionalitat de contestació o renovació de tècniques ja constituïdes com la dansa, el teatre, la psicomotricitat i la psicocinètica, etc., entre altres.

Per a Pujade-Renaud (1975), l'ex-

pressió corporal consisteix a "afirmar la reapropriament del cos, el dret a l'expressió. La creativitat, l'alliberació sexual, conferir al cos un poder revolucionari, la festa, la violència, la ruptura amb l'ordre instituit, la recerca i realització d'un desig veritable, l'espontaneïtat de la trobada". Podem dir que aquesta orientació i la seva intenció s'allunyen de l'aprenentatge d'unes tècniques, i se centra fonamentalment en l'exploració i investigació del propi cos, de l'entorn psicofísic i dels companys, els "altres".

L'expressió corporal se sustenta en dos pilars bàsics segons Motos (1983), d'una banda, la *tècnica* que ens proporciona el coneixement de les possibilitats corporals mitjançant la *consciència segmentària* i l'anàlisi i estudi del fenomen moviment, i de l'altra, l'*espontaneïtat* que sorgeix del nostre potencial vital i creador. És una capacitat que possibilita l'exteriorització, l'alliberació i sensibilitza el coneixement, mantenint-nos oberts al món natural, a la societat i al nostre Jo, mitjançant conductes de comunicació expressades corporalment, és a dir, amb un llenguatge corporal expressiu.

El tractament pedagògic que ha de realitzar l'educador davant d'aquesta activitat és el d'actuar com a facilitador de la desinhibició dels alumnes i, així, anar introduint-los en aquesta experiència de la llibertat, possibilitant la seguretat i l'autoconeixement expressiu. Per a això, ha de centrar la seva observació en les demandes del grup o dels individus en particular, conduint-los de forma flexible en el marc de la interrelació que es produeix, ja que són simultàniament actors i espectadors.

Música i ritme són elements que faciliten la vivència del moviment i l'expressió corporal. Així, la gimnàstica-jazz i l'aeròbic comparteixen aquesta comunitat d'objectius. No obstant, els dedicarem un tractament individualitzat.

La gimnàstica-jazz, tal com com diu la

seva creadora Monika Beckman (1978), és un compendi de gimnàstica neosueca, dansa clàssica i moderna i elements bàsics de folk afroamericà. Així doncs, la dansa de la gimnàstica-jazz és una dansa amb objectius educatius i formatius molt concrets, que són el plaer pel moviment, la motivació i introducció a la dansa i a activitats físiques paral·leles, la millora de la salut i la condició física, la integració social i la creativitat. Els objectius i l'àmbit d'aplicació la diferencien de la dansa-jazz en el fet que la dansa constitueix una finalitat en ella mateixa i s'aplica a l'espectacle.

D'altra banda, l'aeròbic té unes connotacions especials que el caracteritzen com un dels fenòmens sociosportius més interessants de les darreres èpoques.

La primera persona que va popularitzar l'aeròbic va ser el metge americà Kenneth H. Cooper. Amb la publicació del llibre *Aerobics* el 1968, es va estendre la idea de les excel·lències de l'activitat física aeròbica. Són exercicis d'intensitat mitjana o baixa que es realitzen durant un temps llarg, gràcies a l'equilibri entre el subministrament i el consum d'oxigen que l'organisme necessita per a la producció d'energia. Una de les seves finalitats bàsiques és el desenvolupament i la millora del sistema cardíoc-vascular.

Convé ressaltar que, al marge de les seves qualitats intrínseques, l'aeròbic ha adquirit els darrers anys un renom i una popularitat especials per haver-lo practicat figures del cinema com Jane Fonda, Sidney Rome i Diana Ross, entre altres.

Com veiem, és molt llarg el camí recorregut per l'activitat física des de les primeres civilitzacions fins als mètodes recents de la nostra societat de consum. En aquest treball només hem volgut fer un esbós de les grans línies evolutives d'aquesta activitat, connectant-les en la mesura del possible amb altres activitats de la societat que les practica.

Bibliografía

- ADAMS, R.C.; DANIEL, A.N.; RULLMAN, L. *Juegos, deportes y ejercicios para personas en desventaja física*. Paidós. Buenos Aires, 1978.
- ANGELI, P. *Lo sport in Grecia*. Roma. Bari, 1988.
- ARZAIZ, S. "Los juegos homéricos", dins *Citius, Altius, Fortius*. Madrid, 1965.
- AUGEUT, R. *Los juegos romanos*. Orbis. Barcelona, 1985.
- BECKMAN, M. *Jazzgymnastik*. K. Hoffman. Verlag. Schöldorf, 1978.
- BLANCO WHITE, J.M. *Antología*. Labor. Barcelona, 1971.
- BURGENER, L. "J.J. Rousseau y la educación física", dins *Citius, Altius, Fortius*, tomo IX. INEF. Madrid, 1968.
- CONSEJO DE EUROPA "Carta europea del deporte para todos", dins *Boletín de información y documentación*, núm. especial. UNISPORT. Màlaga, 1988.
- COOPER, K.H. *Aerobics*. Diana. Mèxic, 1968.
- COUBERTIN, P. *Memorias Olímpicas*. COE. Madrid, 1965.
- COUBERTIN, P. *Ideario olímpico*. Delegación Nacional de Educación Física y Deportes. INEF. Madrid, 1985.
- DE GENST, H. *Histoire de l'éducation physique*. A. de Boeck. Brussel-les, 1949.
- DIEM, C. *Historia de los deportes*. Caralt. Barcelona, 1977.
- DURANTEZ, C. *Las Olimpiadas griegas*. COE. Madrid, 1977.
- FONDA, J. *En forma con Jane Fonda*. Tiempo libre. Madrid, 1981.
- GUTIÉRREZ, I. *Historia de la Educación*. Iter. Madrid, 1969.
- HUIZINGA, J. *Homo ludens*. Alianza. Madrid, 1979.
- JAEGER, W. *Paideia*. FCE. Madrid, 1957.
- KANT, I. *Pedagogía*. Akal. Madrid, 1983.
- LANGLADE, A. *Teoría general de la gimnasia*. Stadium. Buenos Aires, 1970.
- MARROV, H.I. *Historia de la educación en la antigüedad*. Akal. Madrid, 1985.
- MERCURIAL, J. *Arte gimnástico*. INEF. Madrid, 1973.
- MIENEL, K. *Teoría del movimiento*. CONI. Roma, 1984.
- PARLEBAS, P. "Perspectivas para una educación física moderna", dins *Unisport*, núm. 1. Màlaga, 1987.
- PIERNAVIEJA, M. "Amorós, primer gimnasiarca español", dins *Citius, Altius, Fortius*. Tom II. INEF. Madrid, 1960.
- UEBERHORST, H. "Teorías sobre el origen del deporte", dins *Citius, Altius, Fortius*. Tom IX. INEF. Madrid, 1968.
- ULLMAN, J. *De la gymnastique aux sports modernes*. URIN. París, 1977.
- VAN LIERDE, A. "Filosofía y futuro del Deporte para todos", dins *Actas del II Seminario andaluz sobre deporte municipal*. UNISPORT. Màlaga, 1988.
- VAZQUEZ, B. *La educación física en la educación básica*. Gymnos. Madrid, 1989.
- VEYNE, P. *Le pain et le cirque*. Du Seuil. París, 1976.
- VICENTE, M. *Teoría pedagógica de la actividad física*. Gymnos. Madrid, 1988.

Nota

Les il·lustracions pertanyen al *Catálogo del Fondo Antiguo. Siglos XVI-XIX*. Biblioteca de l'INEF de Madrid, 1989.